

**Натисніть тут, щоб
купити книгу на сайті
або замовляйте за телефоном:
(0352) 51-97-97, (067) 350-18-70,
(066) 727-17-62**

Без верби й калини нема України

«Без верби й калини нема України», — каже образне народне слово. Роста калина по тінистих лісах, у гаях, дібровах, на схилах, узліссях і лісових галявинах, дуже часто поряд з іншими деревами. По всій Україні її й біля хат садять. Калина коло хати — здавна найперша і найістотніша прикмета оселі українця. Так, існує гарний звичай біля щойно зведених осель на примітному місці садити калину як символ надійної життєвої опори, родинного благополуччя і достатку. І поки посадять інші дерева в саду, кущі калини вже розростаються, милуючи зір білим цвітом навесні й рубіновими ягодами восени. На зиму ж червоні кетяги калини вставляють поміж віконних рам — їхнє світло і зігріває, і радує.

Без калини не можна уявити пісенної народної творчості, а пісень про неї не злічити. Одні назви які барвисті та милозвучні: «Ой у лузі при дорозі зацвіла калина...», «Червоная калинонька, похиле деревце», «Ти, червона калинонько, чому листя опускаєш», «А в лузі калина весь луг і прикрасила», «Ой зацвіла калинонька, з неї цвіток опав».

Із калиною в народній пісенній творчості дуже часто асоціюються патріотичні почуття, любов до Батьківщини. Згадаймо відому баладу часів Хмельниччини «Розлилися круті бережечки». Тут калина символізує мужність і незламність духу у боротьбі за незалежність рідного краю, відстоювання свободи і людської гідності:

Гей, у лузі червона калина, гей, гей, похилилася,
Чогось наша славна Україна, гей, гей, засмутилася.
А ми ж тую червону калину, гей, гей, та піднімемо,
а ми ж свою славну Україну, гей, гей, та розвеселимо!

І в іншій пісні:

Ой у лузі при дорозі
зацвіла калина...
Виряджала в доріженьку
мати свого сина.

Рубінові плоди калини, за народними уявленнями, здавна символізували мужність людей, які проливали кров за Батьківщину в боротьбі з ворогами. До того ж їхнє насіння схоже на серце. У народі живуть легенди про сміливих дівчат, які заводили у непрохідні хащі загони завойовників Батия, прирікаючи їх на загибель. Саме з крові цих відданих патріоток ніби й вирости калинові кущі. У легенді «Дівовий ліс», наприклад, це мужня дівчина Маринка. Завела вона турків-бусурман у непрохідні нетрі, де вони й загинули. Але султан-турок стяв Маринці голову — заструменіла гаряча кров. І де вона впала на камінь — там калиною виросла.

Існує ще й така пісенна легенда про походження рослини: утік козак зі своєю милою, та вони ніде не могли повінчатися, — і обернувся він тереном у полі, а дівчина — калиною:

Вийшла синова мати того терну рвати,
дівчинина мати — калини ламати.
«Се ж не терночок — се ж мій синочок!»,
«Се ж не калина — се ж моя дитина!»

Калина — це символ рідної землі, отчого краю, батькової хати. У розлуці з цими цінностями ми тужимо, згадуємо калину, і вона співпереживає разом з нами. Козак у похід готується, і важкі думи обступили його:

Ой зацвіла калинонька у темному лузі,
тепер моя головонька і серденько в тузі.
«Чи не жаль тобі, мій батеньку,
як я піду в чужу стороночку
та погублю свою головочку?
Жаль, жаль тобі буде!»

Калина — це той символ, що береже людську пам'ять, нагадуючи про милий край, це символ безсмертя. Козак, умираючи на чужині, просить:

Казав собі насипати високу могилу,
казав собі посадити в головах калину:
будуть пташки прилітати калиноньку їсти,
будуть мені приносити від родоньку вісти!

Образ ніжної рослини як символ рідного краю, власної домівки зберігав у своєму серці в нелегких мандрах чумак:

Зацвіла калина у лузі да попустила віти,
не один чумак кида жінку і дрібненькі діти.
Ой, у полі два явори, третій зелененький,
та занедужав у дорозі чумак молоденький.

Його останні слова звернені до неньки:

«Та й нагорни, ненько моя, високу могилу,
та й посади, ненько моя, червону калину.
Да й почепи, ненько моя, червону хустину,
а щоб пішла славонька на всю Україну».

На чужині спогад про калину завжди асоціювався з домівкою, родиною:

Ой у лузі калинонька
та на море схилилася,
а молода журилася,
що од роду одбилася.

Та чи я в лузі не калина

Та чи я в лузі не калина, та чи я в лузі не червона?
Нащо мене поламано і в пучечки пов'язано?
Нешастя моє! Недоля моя!

Та чи я в батька не дитина, та чи я в батька не кохана?
Нащо мене засватано і світ мені пов'язано?
Нешастя моє! Недоля моя!

Ой як вийду за ворота, сама сяду, як сирота:
усі дівки в танку грають, мене к собі не приймають!
Нешастя моє! Недоля моя!

Ой піду я до Дунаю, сама собі подумаю:
щука-риба в морі грає і та собі пару має!
Нешастя моє! Недоля моя!

Ой піду я в глибокий яр, чи не з'їдять мене лютії звірі.
Звір'я грає, звір'я грає — воно мене не займає!
Нешастя моє! Недоля моя!

Чи не було річеньки — утопитися, чи не було кращого — полюбитися?
Було річки — постікали, були кращі — поз'їжджали!
Нешастя моє! Недоля моя!

А коли у матері виростав син, вона, благословляючи його в дорогу, наставляла не забути калину. Образ калини у рекрутських та солдатських піснях боляче хвилює душу. Важка і тривала служба нерідко закінчувалася трагічно, і тоді вояк перед смертю заповідав посадити на його могилі калину.

Ой полечко, поле

Ой полечко, поле, туманом покрите,
а на тому полі два козаки вбито.
Один козак вбитий — багата родина,
другий козак вбитий — бідна сиротина.

Над багатим сином — висока могила,
а над сиротою — червона калина.
На багатім сині — вишита сорочка,
а на сиротині нема ні шнурочка.

Ой у лузі червона калина

Ой у лузі червона калина похилилася,
чогось наша славна Україна зажурилася.
А ми тую червону калину підіймемо,
а ми нашу славну Україну, гей, гей, розвеселимо!

Не хилися, червона калино, — маєш білий цвіт.
Не журися, славна Україно, — маєш добрий рід.
А ми тую червону калину підіймемо,
а ми нашу славну Україну, гей, гей, розвеселимо!

Виступали стрільці січовії у кривавий шан,
визволяли братів-українців з московських кайдан.
А ми тії московські кайдани розіб'ємо,
а ми нашу славну Україну, гей, гей, розвеселимо!

Як повіє буйнесенький вітер з широких степів,
та й прославить по всій Україні січових стрільців.
А ми тую стрілецьку славу збережемо,
а ми нашу славну Україну, гей, гей, розвеселимо!

Ой у лузі та ще й при березі

Ой у лузі та ще й при березі червона калина...
Породила молода дівчина хорошого сина.

Вона його та ще й породила в зеленій діброві,
дала ж вона тому козакові тільки чорні брови.

Дала ж вона йому чорні брови, ще й карії очі,
та й не дала тому козакові ні щастя, ані долі.

«Було б тобі, моя рідна мати, цих брів не давати,
було б тобі, рідна ж моя мати, щастя й долю дати!»

«Розвивайся, сухий дубе, — завтра мороз буде.
Убирайся, молодий козаче, — завтра похід буде».

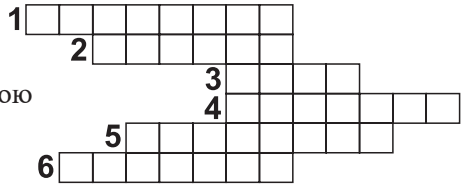
«Я морозу та ще й не боюся — зараз розів'юся,
я походу та ще й не боюся — зараз уберуся!»

Прислів'я та приказки

- Без верби і калини нема України.
- Гарна дівчина, як у лузі калина.
- Любуйся калиною, коли цвіте, а дитиною, коли росте.
- Молода дівчина така гарна, як калина в лузі.
- Убралася в біле плаття, як калина в білий цвіт.
- Щоки червоні, як кетяги калинові.
- Пишна та красива, як червона калина.
- Стоїть у дворі дівонька, як над ставом калинонька.
- Калина рано зачервоніла — на ранню і люту зиму.
- Прийде година — достигне й калина.

Кросворд Наші береги

1. Цвіте синьо, лист зелений,
квітник прикрашає,
хоч мороз усе побив —
його не займає.
(*Барвінок*)

2. Білим птахом з чорною ознакою
його в народі називають.
І щовесни із вирію
всі з радістю чекають.
(*Лелека*)

3. Що у християн символізує Тіло Ісуса Христа?
(*Хліб*)

4. Спекла мама на Великдень
біленькі паски.
А я куплю фарб і зроблю
гарні ... (*писанки*).

5. А моя матуся ніжними руками,
а моя матуся шиє-вишиває.
— Скоро, — каже мати, — березня дев'яте,
ми портрет Тараса ... (*рушником*) прикрасим.

Зміст

Вступ. Улюблена рослина українців — калина	3
Без верби й калини нема України	6
Легенди, перекази, казки та оповідання	18
Пісні	30
Вірші	42
Загадки	52
Прислів'я та приказки	55
Кросворд	55
Мотив калини в народній вишивці	56
Післяслово	57
Дитячі роботи	58
Література	61